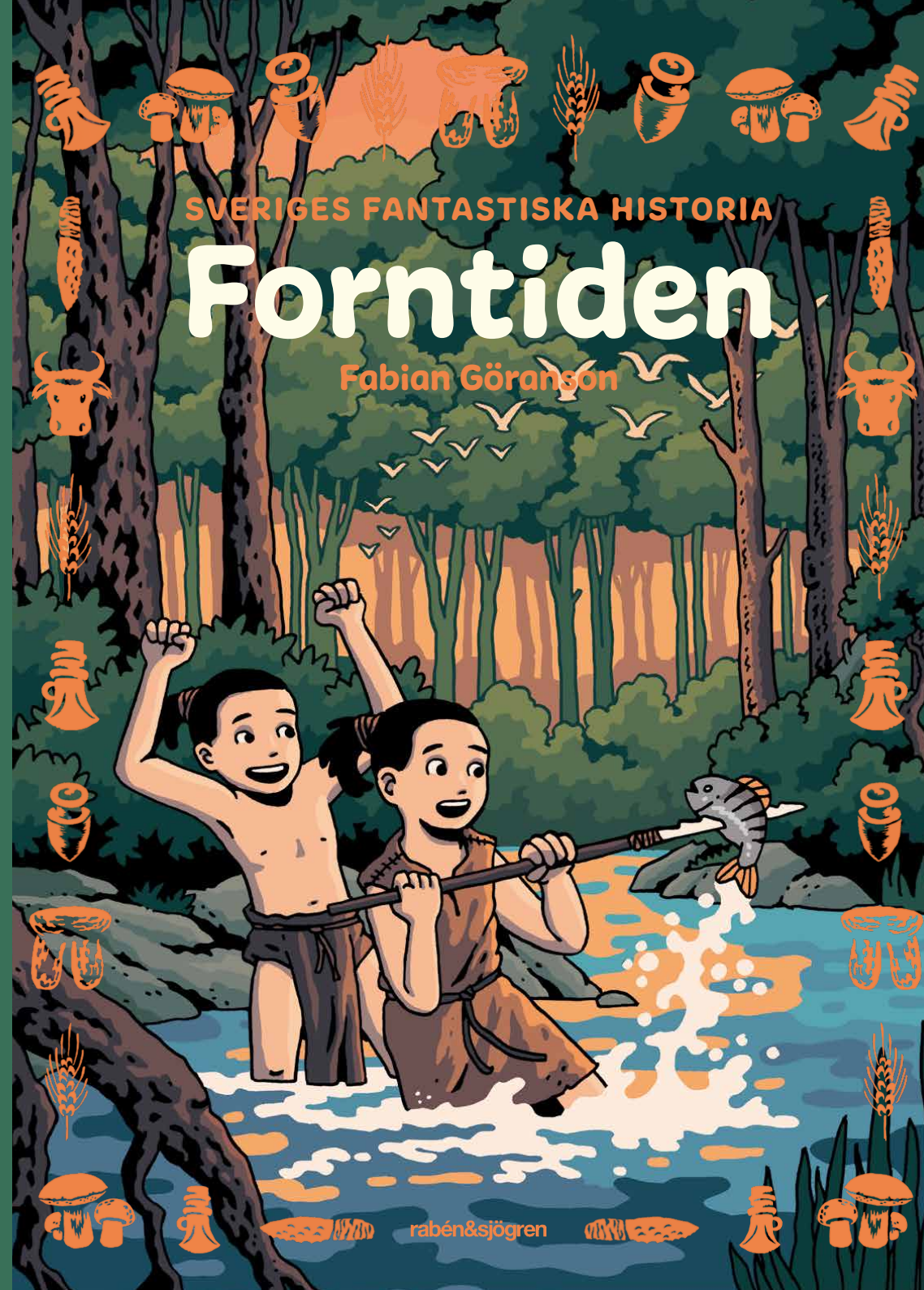

Lärohandledning

Titel: Sveriges fantastiska historia – Forntiden
Författare & illustratör: Fabian Göranson

Rekommenderas för åk F-6
En handledning av: Chris Qwist

Om boken

För TRETTONTUSEN är sedan började de första människorna bosätta sig på den plats vi idag kallar Sverige. Det var hårt och kargt, stora delar var fortfarande täckt av ett tjockt lager is, och man fick kämpa för sin överlevnad. Men hur var det egentligen att leva på den tiden?

Ta reda på det genom att slå dig ner bland ett gäng renjägare vid en sprakande lägereld, och ge dig ut och leta växter tillsammans samlarna. Hälsa på hos en bondefamilj som odlar vete hemma på gården, och var med och fira solguden på bronsfolkets årliga eldfest. Följ med på en resa genom Sveriges fantastiska historia!

En rikt illustrerad bok med serieavsnitt av historienörden och serieskaparen Fabian Göranson. Detta är första delen i en ny bokserie om Sveriges fantastiska historia, en faktaspäckad och spännande bok för alla vetgiriga 5-12-åringar!

Om författaren

Fabian Göranson, född 1978, är bosatt i Stockholm och arbetar som serie-tecknare, illustratör och översättare. Han har illustrerat Astrid Lindgrens sommaräventyr *Pippi på rymmen* som i samband med Pippis 75-årsjubileum 2020 utkom som bilderbok för första gången, och tecknar även hybridbokserien *Hokus Pokus* för 9-12-åringarna. Fabian Göranson tilldelades Seriefrämjandets pris Urhunden för bästa svenska seriebok 2018, för kritikerrosade reportageboken *Drömmen om Europa*.

Arbeta med boken utifrån lärmaterialet

Lärmaterialet till denna bok är uppbyggt på ett sätt som gör att du kan skapa ett projekt kring forntiden tillsammans med dina elever. Du avgör själv i vilken omfattning som du vill använda förslagen, vilket betyder att projektet både kan bli kortare och längre.

Arbetet med projektet inleds med en aktivitet som heter ”Välkommen till forntiden”. Varje kapitel i boken har tre tillhörande ”moment” där ni fördjupar er i vissa delar.

Till varje moment finns det en del som kallas ”Om du har tid” och denna är tänkt för just dig som vill lägga lite mera tid på projektet.

Övningarna och aktiviteterna knyter an till Lgr11 men är inte tänkt som en regelrätt lärarhandledning.

Introduktion: Välkommen till forntiden

Vid denna introduktion till boken utgår du från första uppslaget och berättar för eleverna att ni ska arbeta med ett projekt som handlar om forntiden. Låt dem först få fundera över vad forntiden är och vad det betyder. Rita förslagsvis en ring på tavlan där du skriver forntiden i mitten och fyll sedan på runt den som en mindmap utifrån det som eleverna säger.

Fråga eleverna:

- Vet ni vad forntiden är?
- Vilka levde då tror ni?
- Vad gjorde människor i forntiden?

Läs introduktionen om Forntiden i boken tillsammans eller enskilt.

- Hur länge sen var det som människor började flytta in i Sverige?
- Hur såg det ut i Sverige då?
- Varför flyttade det människor till Sverige?
- Vilka var de första invånarna i Sverige?
- Vilka fyra familjer kommer vi att få träffa under vårt projekt och när vi läser boken?

Om ni har en tidslinje i klassrummet kan ni titta på den och fundera över hur länge sen det man kallar för forntiden var. Eller använd tidslinjen längst bak i boken.

Om du har tid

”Vad skulle du vilja veta om forntiden”

Låt eleverna få arbeta i par eller små grupper och prata om vad de skulle vilja veta om forntiden. Be dem att skriva ner.

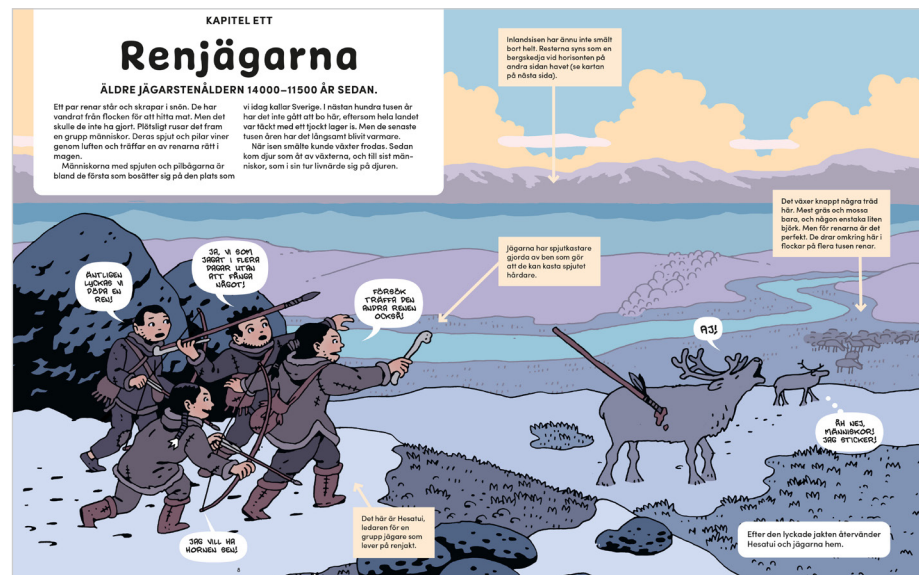
Återsamlas och gör en gemensam lista på tavlan utifrån det grupperna har kommit fram till.

Skriv över listan på ett stort papper och låt förslagsvis eleverna få dekorera och illustrera runt listan.

Häng upp den på väggen så att ni kan återkomma till den under projektets gång.

Kapitel 1. Renjägarna

Moment 1 (Renjägarna och äldre stenåldern)

Vid första träffen om Renjägarna läser du hela berättelse men i aktiviteten utgår du från det första uppslaget.

Samla eleverna och börja med att läsa berättelsen om renjägarna enskilt eller tillsammans. Visa bilderna så att eleverna får en känsla av hur det kan ha sett ut för renjägarna på den tiden.

Repetera innehållet genom att ställa frågor.

Utgå från dessa och prata tillsammans i stor grupp.

- Vilka var renjägarna?
- Hur levde de?
- Vad åt de för något?
- Hur fick de tag i mat?

- Vad hade de för kläder?
- Varför kallas denna period för äldre stenåldern?

Låt eleverna få illustrera hur det såg ut i ett stenåldersläger. Häng upp deras bilder/teckningar.

Om du har tid:

”Om jag hade levt på stenåldern” (inre bilder)

Låt eleverna få föreställa sig att de själva levde på äldre stenåldern och be den göra berättelser om det. Har de svårt att komma igång kan du ge dem visst stöd genom att skriva dessa eller andra meningar på tavlan.

Om jag hade levt på äldre stenåldern:

1. så hade mitt namn varit...
2. så hade jag ätit...
3. så hade jag haft på mig...
4. så hade jag lekt med...
5. så hade jag älskat att...
6. så hade jag varit rädd för...
7. så hade jag hjälpt mina föräldrar med...

De kan få lägga in sina berättelser i digitalt format via datorn eller appar anpassade för att skapa berättelser. Presentera för varandra.

Moment 2 (Kartor och ord)

Renjägarernas stora familj
Hemma i lägnat från låg, Hasatuis 7-åriga dotter. Förutom Idi och Hesatui består deras familj av fjorton personer. I familjen är det inte bara barn och föräldrar utan också andra släktingar och vänner.
Familjen lever mestadels av att jaga ren, men också andra djur som älg och bäver. De stora renflokkarna måste hela tiden vandra till nya platser för att hitta växter att äta. Och då måste människorna flytta efter.

Den eviga vandringen
Eftersom jägarfamiljen flyttar hela tiden bor de oftast i löst. Det gäller att inte ha för mycket saker, eftersom man måste bära med sig allt man äger.

Sverige-karta under inlandsisen
På renjägarernas tid var norra delen av Sverige fortfarande täckt av ett islager. Den kallas inlandsisen, och kan vara flera hundra meter tjock. Kartan såg lite annorlunda ut än den gör idag. Det är mer hav på vissa ställen, och mer land på andra ställen. De tunna grå linjerna på kartan visar var gränsen mellan hav och land går nu för tiden. Idi, Hesatui och de andra bor vid den röda prickken på kartan.

Sammen
Idis farmor
Han tar hand om barnen när jägarerna är borta från lägnat.

Anatak
Idis morbror
Han är för gammal för att jaga, men är bäst av alla på att göra ugjut.

Karluus
En vän till pappa Hesatui
Han följer ofta med på jakten och vill alltid ha renarnas horn.

Hugg
Idis lillebror
Inte bra på något annat än att spela sig i nåsan.

Repetera tillsammans med eleverna den delen av texten som tar upp hur människorna på stenåldern hela tiden vandrade.

- Varför vandrade man hela tiden från plats till plats?
- Hur tror ni att det var att hela tiden flytta till ett nytt ställe?
- Vilka saker hade man med sig?
- På vilket sätt packade man sina saker tror ni?
- Vilka var med på vandringarna?
- Hur tror ni att man gjorde med gamla människor och små barn när man vandrade?
- Var vandrade man någonstans?
- Hur lång tid tror du att man vandrade varje dag?
- Hur kändes det att vandra i snö och kyla tror ni?

Titta på kartan i boken och jämför den med en nutidskarta.

- Var bodde Idis familj i denna berättelse?
- Peka på vår karta för att se var det är idag.
- Var tror ni att de kom ifrån innan de kom till Sverige?
- Vad finns det på vår karta idag där det var is på stenåldern?

Om du har tid:

”Förklara ordet”

Fråga eleverna om de vet vad inlandsis är för något. Förklara ordet om de inte redan vet. Prata sedan om att man ofta kan behöva kunskap om en sak för att kunna förklara ett ords eller ett uttrycks betydelse för andra.

Prata om andra ord och uttryck i berättelsen om Renjägarna och be eleverna försöka förklara ordets betydelse och innebörd.

1. Ta till vara.
2. Känsla av att höra ihop.
3. Uppfinning.
4. Surrar fast.
5. Livnära sig.
6. Lyckad jakt.

Sätt in orden i ett sammanhang och låt eleverna prova att göra nya meningar med orden och begreppen i.

Moment 3 (Familjen och lägret)

I tältlägret

Familjen har satt upp ett nytt tältlägret. På natten sover de i håll gjorda av ranskin. Men de är nästan oäklig i hållen. På dagarna är de ute och jobbar, eller samlar bär och växter, just nu är Hestuti och de andra borta och jagar renar.

Morbror Anatok är kvar och håller på att lära Idi och lillebror Nugg att göra sjukspehtar av sten. Idi jobbar på som en lek, men Nugg gör sig mest illa hela tiden.

13. SAG SAG SLOG PUG PÅ HÅNDEN!
SAG SÄ JÄTT DÅG ATT VÄR DET FÖREKÄTTET.

Farmor Saamin har varit och plockat fjortern.

När kommer maten?

Idi börjar bli lite orolig. Hon undrar om inte passagen kommer tillbaka från jakten snart?

SAG SÄ FÖREKÄTTET VÄLDET NÄRDEG!
DE KOMMER INTE FÖREKÄTTED MED ATT DU TÄTTAR.
HÅLL PUG ATT GÄLLA NED DETTÄLLET!

Hon blir överförlig när jägarna till slut dyker upp, och ännu gladare när hon ser att de har fått en ren.

ÄNTLIGEN!
TITTA NED VÄ HÄR MED OSS, IDI!

Idi vill äta med en gång, men det är mycket man måste göra först. Allting på renen ska tillvaras. Kött och inälvor blir mat, senorna blir rep och ben och horn blir till redskap.

ÄR SÄ VÄ DET LUGNT HÄR...
MÄRT! MÄRT! MÄRT!

Morbror Anatok ska göra ett nytt sjuft. Först slår han av ett antal vassa spehtar från en stor flintsten.

Med hjälp av senor från djur sätter han fast spehtar vid en lång och rak träpinne. Sen är sjuftet klart!

Gå tillbaka i texten där man får reda på hur familjen såg ut och hur de levde i lägret. Ställ frågor:

- Hur många personer var det i Idis familj
- Vilka personer får vi lära känna lite mera i boken?
- Kommer du ihåg vad de hette?
- Vad hade de för uppgifter?
- Varför tror du att alla bodde tillsammans på det sättet?
- Hur ser det ut idag?
- Vilka räknar du som din familj?

Låt eleverna få berätta för varandra.

I lägret hade man många olika uppgifter som på många sätt skiljer sig från det vi gör hemma i våra hem idag.

Be eleverna komma på olika sysslor som man gjorde i Idis läger och jämför det med nutid.

Om du har tid:

”Vår stenåldersby”

Berätta för eleverna att ni ska prova på hur det kan vara att leva som en stenåldersmänniska. Har ni tillgång till en skog eller naturområde är det ett roligt sätt att konkretisera det ni har läst om i boken.

Förslag på saker ni kan göra:

- Bygga kojor eller tält med naturmaterial och kanske stora filter.
- Göra upp eld tillsammans.
- Grädda pinnbröd över öppen eld.
- Sjung sånger tillsammans när ni eldar och äter.
- Låt eleverna få berätta hitta-på-historier för varandra. Du kan vara den som börjar för att ge exempel på vad som menas med det.
- Har ni möjlighet att ta med er lite renkött så kan eleverna få prova att smaka på det.

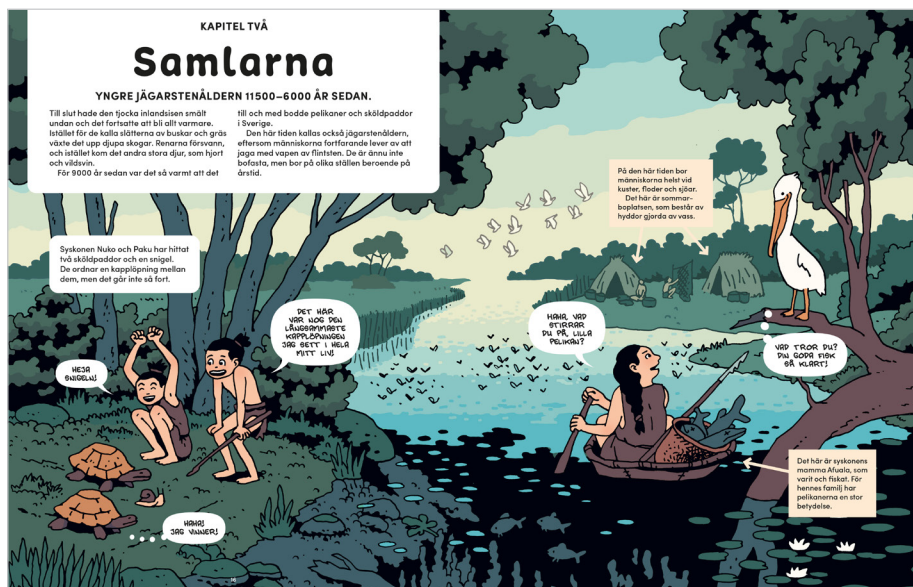
Om man inte har tillgång till en skog eller ett naturställe kan ni göra liknande aktiviteter på skolgården eller kanske i idrottssalen. Är man inne så kan ni förbereda bröd och kött i förväg och sedan göra en låtsaseldstad.

Låt eleverna få jobba i små grupper eller par och besök varandras kojor/tält. Be dem berätta för varandra hur de har gått tillväga.

Fotografera och dokumentera för att kunna hänga upp bilder i klassrummet.

Kapitel 2. Samlarna

Moment 1 (Yngre stenåldern och Samlarna)

Introducera kapitel 2 genom att läsa hela berättelsen om Samlarna. I aktiviteten utgår du från det första uppslaget. Repetera innehållet genom att ställa frågor till gruppen.

- Vilka var Samlarna?
- Varför tror ni att de kallas så?
- Vad hette perioden då Samlarna levde?
- Var bodde de?
- Varför flyttade de runt till olika ställen?
- Hur var klimatet på den tiden?
- Vilka djur fanns det?
- Varför var pelikanen viktig för Nuko och Pakus familj?

Prata om ord från kapitel 2 för att låta eleverna fundera över vad de betyder.

- Vad är en *samlare*?
- Vad betyder *boplats*?
- Vad menar man med *inland*?
- Vad är en *medicinkvinna*?
- Hur smakar något som är *beskt*?

Om du har tid:

”Bli en samlare”

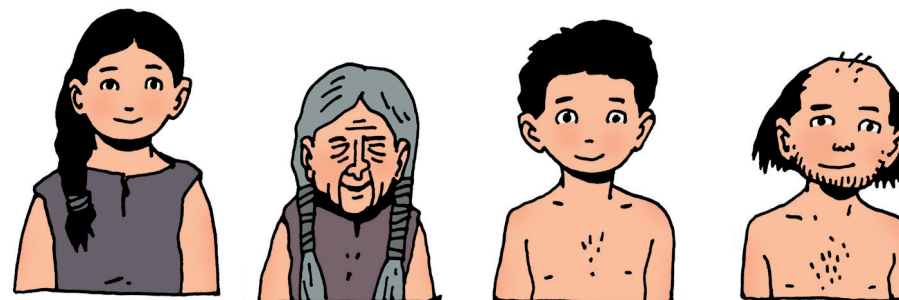
Fundera tillsammans över vad som finns i vår natur som vi kan använda antingen till mat eller för att bygga eller göra saker.

Skriv upp förslagen på tavlan.

Låt eleverna skriva och rita vad vi skulle samla för något om det var yngre stenåldern just nu där vi bor.

Har ni möjlighet kan ni göra en utflykt till ett skogs- eller naturställe för att samla saker.

Det kan vara saker man kan äta eller så samlar ni annat som ni kan göra collage eller konstruktioner av.

Moment 2 (Växter som mat och medicin)

Repetera delen i kapitel 2 där Nuko får följa med mormor Matua för att samla örter och växter.

- Varför samlade mormor Matua växter och örter?
- Hur kunde hon veta vilka som var bra till mat och vilka som var bra som medicin.
- Varför får Nuko följa med?
- Hur kommer det sig att man lärde sig saker från äldre personer?
- Hur får vi tag i mat i vår tid?
- Hur får vi tag i mediciner i vår tid?
- Vilka ätliga växter och bär åt samlarna och som fortfarande finns kvar?
- Vad är en sjönot?

Om du har tid:

”Beskriv en växt”

Skriv upp en lista på tavlan över de växter som beskrivs i boken.

Nu ska eleverna få jobba i par och få göra noggranna beskrivningar av en eller flera av dem.

Låt eleverna få söka på internet efter information.

Lingon, blåbär, stensöta, harsyra, klöver, almfrö, nypon, kantareller, Karl-Johan, näckrosrötter, hasselnötter, hallon.

Låt dem jobba utifrån följande punkter som ska beskriva växten.

1. Växtens namn.
2. Hur den ser ut (beskriv så noga ni kan).
3. Hur växer den? (beskriv var i naturen den växer och hur det ser ut runt den)
4. Andra roliga eller intressanta fakta som ni har hittat.
5. Rita en bild av växten.

Nu är det dags för eleverna att presentera sina undersökningar för varandra.

Låt grupperna komma fram och hålla ett miniföredrag för klassen.

Moment 3 (Fester och traditioner)

Repetera texten och innehållet där samlarna träffas för att ha sommarfest tillsammans.

Prata om att det har funnits traditioner bland människor i alla tider och att det alltid har varit en viktig del av kulturen.

- Varför tror ni att man har traditioner?
- Vad gjorde samlarna på sin sommarfest?
- Vad åt de för något?
- Vilka traditioner har vi i vår tid?

Låt eleverna få skriva och berätta om sin favorittradition och varför just den är deras favorit. Presentera sedan för varandra.

Om du har tid:

”De heliga andarna”

Prata med eleverna om när samlarna träffas för sin sommarfest och man får reda på att de åker till en speciell ö för att ge gåvor till de heliga andarna.

- Vilka andar är det man ger gåvor till?
- Varför ger man gåvor till andarna?
- Tror ni att det finns ställen där det bor andar.

Fråga eleverna om vad de tror att människor tror på idag och om de kan komma på några religioner i världen.

Berätta också att det finns många olika sätt att tro på och att det inte alltid handlar om att tro på en gud.

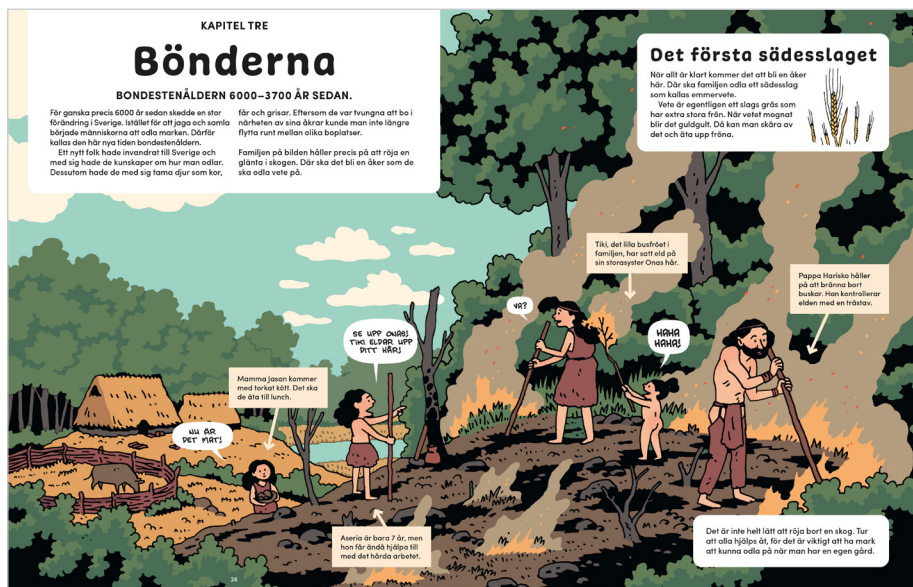
Skriv upp det de kommer fram till på tavlan.

Sen kan du låta dem välja en religion som de ska undersöka närmare.

Förslagsvis kan du ha böcker och texter tillgängligt för att kunna läsa, men också låta dem undersöka fakta från internet.

Kapitel 3: Bönderna

Moment 1 (Bönderna och bondestenåldern)

- Vad hände med jägarna?
- Vad tror ni att bönderna åt för mat?

Låt eleverna få rita och illustrera vad de tror att man åt.

Om du har tid:

”Jordbruket sprids”

Prata med eleverna om att det var en stor förändring för människorna som bodde i Sverige på den tiden att man började odla marken istället för att enbart leva på jakt.

Men hur gick det till när kunskapen och jordbruket kom till Sverige. Titta på kartan i boken och även en nutidskarta.

- Vilka var det som kom på hur man kan odla?
- Vilka bodde i Mellanöstern då?
- Vilka bor i Mellanöstern idag?
- Försök se vilka länder som efterhand fick kunskapen om att odla innan den kom till Sverige.

Be eleverna göra en faktatext om hur det går till när man skulle odla vete på böndernas tid.

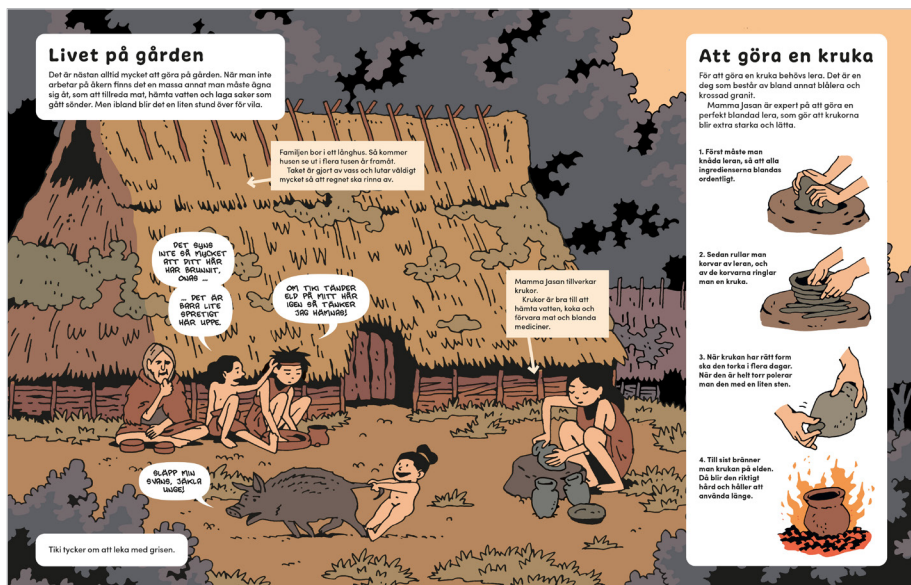
Låt dem illustrera och häng upp deras texter på väggen.

Introducera kapitel 3 genom att läsa hela berättelsen om bönderna. Men i denna aktivitet utgår du först från det första uppslaget.

Repetera innehållet genom att ställa frågor till gruppen.

- Vilka var bönderna?
- Vad hette tiden då de levde?
- Vad var det för stora förändringar som skedde i Sverige på den tiden?
- Vad menar man med att människorna hade tama djur?
- Vad kallades det första sädeslaget och vad var det egentligen för någonting?
- Vilka personer får vi träffa i berättelsen?
- Vilka bor på Egunggården?

Moment 2 (Livet på gården)

Repetera delen i kapitel 3 där man får reda på hur livet på gården var och vad människorna hade för sysslor när de inte jobbade på åkern.

- Hur såg husen ut på böndernas tid?
- Vilket material var de gjorda av?
- Vad hade man för uppgifter på dagarna?
- Hur var deras sysslor jämfört med de vi har nu för tiden?
- Vad åt man mest för mat på böndernas tid?
- Hade man helt slutat med jakt?

Be eleverna jämföra jägarna och böndernas tid. Låt dem prata två och två. Sen får de skriva en argumenterande text kring varför de tycker att just den tiden var bäst.

Om du har tid:

”Göra lerkrukor”

Gå tillbaka till uppslaget där man ser att mamma Jasan sitter och gör lerkrukor och prata med eleverna om det.

- Vad använde man krukor till på böndernas tid?
- Hur gjorde man krukor?
- Vad var lera gjort av?
- Vilka andra saker kan man göra av lera?

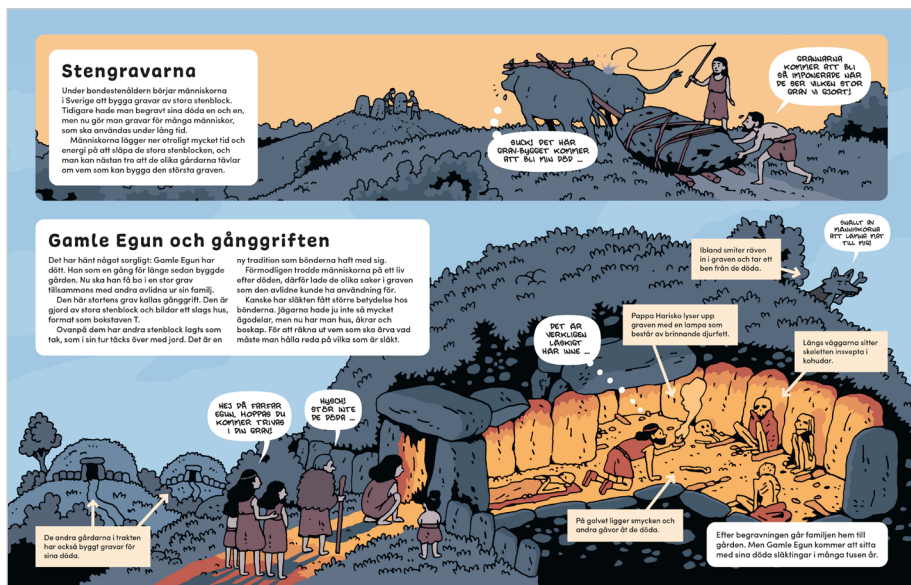
Förbered förslagsvis lera till denna aktivitet så att eleverna kan få prova på och göra skålar eller andra föremål av det. Har du inte möjlighet att få tag i lera kan man göra samma aktivitet med play doh. Det går att googla fram recept för att göra själv eller så kan man köpa burkar. Gör du själv kan du välja karamellfärg som gör att degen ser ut som lera.

Låt elevernas föremål få torka och gör en utställning.

De kan också få presentera sina föremål för varandra och berätta vad man ska använda det till.

Moment 3 (Livet och döden)

I detta moment utgår du från uppslaget i kapitel tre där gamla Egun har dött och pratar med eleverna om hur man gjorde på böndernas tid när någon hade dött.

- Hur gjorde man när någon hade dött?
- Kommer ni ihåg vad gravan hette som Egun fick sitta i?
- Varför hade man så stora gravar tror ni?
- Varför lade man in smycken och annat på golvet i gravan?

Prata med eleverna om att det är väldigt olika vad man tror händer med människor när man dör.

Prata om vad andra religioner tror händer och fråga eleverna vad de tror.

Om du har tid:

”Frågor till människor som levde förr”

Prata med eleverna om vad man skulle kunna få reda på om man kunde ställa frågor till de som levde förr och att ni ska låtsas att ni ska göra en intervju med gamla Egun.

- Vad skulle ni vilja veta?
- Vilka frågor skulle ni kunna ställa?

Låt eleverna jobba i par och be dem skriva ner frågor till sådant som de skulle vilja veta mera om från den tid då Egun levde.

Återsamlas och låt grupperna berätta för varandra.

Förslags vi kan ni göra en gemensam sammanställning av alla frågor.

Kapitel 4: Bronsfolket

Moment 1 (Bronsfolket och bronsåldern)

Om du har tid:

”Monster, häxor och odjur”

Prata med eleverna om att människorna på bronsåldern hade mycket föreställningar om olika monster, häxor och odjur och att man gärna berättade historier om dessa.

- Varför tror ni att man trodde på sådana varelser?
- Vem var det som berättade historierna för Audrik och Hildis?
- Finns det monster, häxor och odjur på riktigt?

Bronsfolket trodde också att det fanns gudar som bodde i sjön.

- Vem var det som berättade om gudarna i sjön?
- Varför kastade man bronsgåvor till gudarna?

Låt eleverna rita och illustrera hur de tror att bronsfolket trodde att alla monster, häxor, odjur och gudar såg ut och var de bodde.

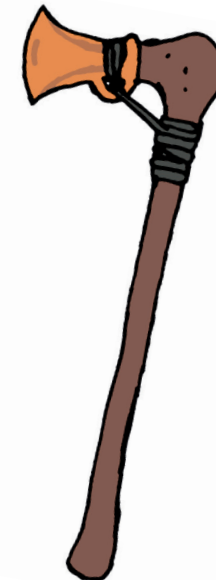
Introducera kapitel 4 genom att läsa hela berättelsen om bönderna. Men börja med att utgå från det första uppslaget.

- Vilka var bronsfolket?
- Vad hette perioden då de levde?
- Vilka personer får vi träffa i kapitel 4?
- Hur kommer det sig att denna period kallades för bronsåldern?
- Varför for människorna iväg på sina långa resor?
- Vad gjorde man på dessa resor?

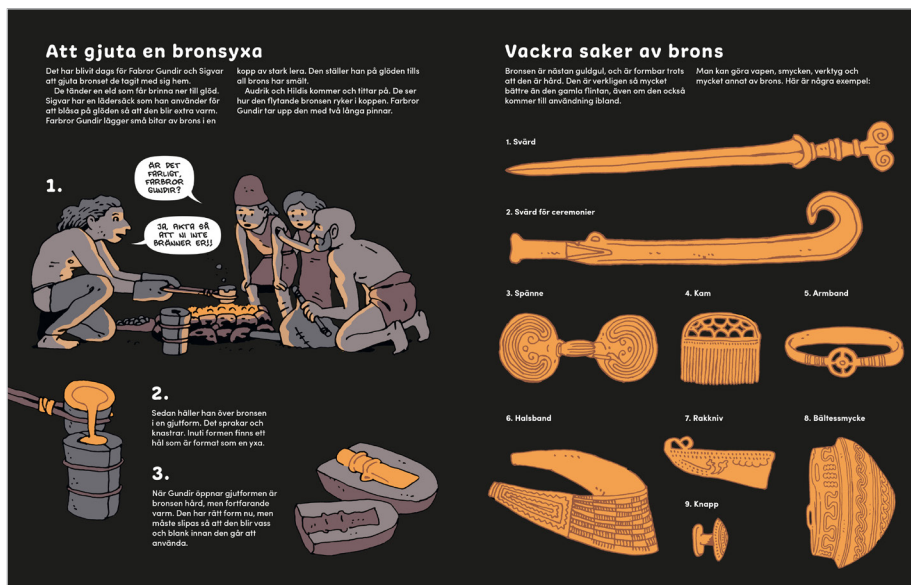
Titta på kartan i boken och jämför med en nutidskarta.

- Var reste bronsfolket?
- Vilka tror ni att de träffade på sina resor?
- På vilket sätt reste man?

Be eleverna rita båtar som bronsfolket åkte med.

Moment 2 (Brons, bronsfynd, byteshandel)

Repetera delen i kapitel 4 där man får reda på hur viktigt det var med brons för människorna som levde på den tiden.

- Hur fick man ta i bronset?
- Vad gjorde man för föremål av bronset?
- Hur kunde man forma bronset?
- Vad gjorde man med dessa föremål?

Låt eleverna få googla på bilder med bronsföremål och kanske skriva ut bilder som de tycker är fina eller intressanta.

Sen kan de klippa ut bilderna och klistra upp dem på stora papper.

Be dem skriva vad det är de har hittat och hur detta föremål användes på bronsåldern.

Presentera för varandra.

Om du har tid:

”Byteshandel”

Prata med eleverna om att man inte använde pengar på bronsåldern som man gör i vår tid.

- Hur fick man tag i olika saker?
- Vad betyder det att byta till sig saker?
- Hur gjorde bronsfolket när de ville byta till sig olika saker?
- Vad bytte man till sig?

Ordna en bytesdag tillsammans med eleverna. Förslagsvis kan du låta dem ta med sig saker hemifrån som man kanske inte använder längre eller hade tänkt slänga. Sen kan du låta dem få göra som små utställningsbord där man kan få gå runt och titta på vad man skulle vilja byta till sig. Det blir roligare för eleverna om får jobba med uppgiften i små grupper.

Låt eleverna få byta saker och föremål med varandra.

Fota, dokumentera och häng upp bilderna från er bytesdag.

Moment 3 (Barnen under bronsåldern)

Prata om den delen av kapitel 4 där Audrik och Hildis går till skogen med fåren.

Varför tror ni att det var Audrik och Hildis som fick gå med fåren till skogen?

Hur kommer det sig att barn fick göra arbeten under denna tid?

Hur ser det ut för barn idag?

Hade du varit rädd om det var du som skulle vara med fåren i skogen hela dagen?

Låt eleverna få prata i grupper om hur det ser ut i andra delar av världen och be dem jämföra det med hur det fungerar i Sverige.

Återsamlas och prata om vad grupperna har diskuterat.

Om du har tid:

"Benspelet"

Prata om att barn på bronsåldern tyckte om att leka precis som att barn gillar att leka i vår tid. Däremot så lekte man kanske inte alltid samma saker som vi.

Berätta att ni ska göra en lek som barnen till bronsfolket kan ha lekt och som heter "Benleken".

Du kan välja om du vill göra benbitar från djur av trolldag innan aktivite- ten eller efter att du har introducerat vad de ska användas till. Recept på trolldag finns på nätet.

Torka "benbitarna" så de är ordentligt hårda.

Regler:

Man kastar en eller två benbitar upp i luften och låter dem landa på en matta eller liknande.

Bestäm i förväg vilka poäng det ger beroende på hur benbitarna landar. Räkna ihop poängen.

Turas runt i klassen eller spela i kanske i par eller små grupper.